

บทที่ ๔

การเสนอเนื้อหาและหลักธรรมของมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร ในสังคมปัจจุบัน

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาถึงแนวทางสำหรับการนำเสนอเนื้อหา และหลักธรรมของมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร โดยจะวิเคราะห์สรุปจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและบทสัมภาษณ์จากผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง ๗ รูป/คน ใน ๓ ประเด็น ได้แก่ ๑) การเสนอเนื้อหาและหลักธรรมที่ปรากฏในมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร ในสังคมปัจจุบัน ๒) การเสนอคุณค่าของมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมารในสังคมปัจจุบัน และ ๓) การเสนอการส่งเสริมและการประยุกต์ใช้หลักธรรมที่ปรากฏในมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมารในสังคมปัจจุบันดังต่อไปนี้

๔.๑ การเสนอเนื้อหาและหลักธรรมที่ปรากฏในมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมารในสังคมปัจจุบัน

สังคมปัจจุบัน เป็นสังคมที่เร่งรีบ มีเวลาส่วนใหญ่ในการประกอบอาชีพ จึงมีเวลาน้อยในการเข้าวัดทำบุญ ซึ่งเมื่อมีกิจกรรมการพึ่งเทศน์มหาชาติ ก็มักมีเวลาจำกัด โดยเฉพาะหากกัณฑ์ไหนมีเนื้อหามาก ก็จะทำให้ผู้ฟังรู้สึกเบื่อหน่ายในการนั่งฟัง จึงเป็นหน้าที่ของพระผู้เทศน์ที่จะหาวิธีการนำเสนอเนื้อหาในส่วนจุดมุ่งหมายของมหาชาติเวสสันดรชาดก โดยเฉพาะกัณฑ์กุมารให้ผู้ที่มีมาร่วมฟังนั้นเกิดองค์ความรู้และเข้าใจในเนื้อหา และยังคงรักษาเอกลักษณ์การเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมารนั้นไว้ด้วย จากการศึกษาเอกสารต่างๆ และบทสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง ๗ รูป/คน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๑.๑ การเสนอเนื้อหาปรากฏในมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมารในสังคมปัจจุบัน

ในการนำเสนอเนื้อหาในมหาชาติเวสสันดรชาดก ควรยึดจุดมุ่งหมาย ๒ ระดับ ได้แก่ ๑) จุดมุ่งหมายระดับโลกียะ และ ๒) จุดมุ่งหมายระดับโลกุตระ

การเสนอเนื้อหาในระดับโลกียะ ควรให้ความรู้จากเนื้อหา ตัวละครอย่างครบถ้วน และเน้นความสำคัญหรือจุดเด่นของเนื้อหา เพราะเป็นกัณฑ์ที่พรรณานำเนื้อความการบำเพ็ญบิณฑบาต คือ บริจาคพระโอรสพระธิดาของพระเวสสันดรเป็นหลัก แต่ก็สอดแทรกเนื้อหาที่เป็นสาระ เริ่มตั้งแต่ตอนที่ชูชกได้เดินทางมาพักแรมอยู่ใกล้อาศรมเพื่อสังเกตดูสถานการณ์ก่อน แล้วจึงได้เข้าไปเฝ้าพระเวสสันดร ทำการตอนรับปฏิสันถารแล้วก็พรรณาคุณของพระเวสสันดรชักแม่น้ำทั้ง ๕ มาบรรยาย จากนั้นก็ทูลขอสองกุมาร ในคตินั้นก็มีเหตุการณ์ประหลาดทำให้พระมัทรีฝัน เป็นเหตุให้พระนางมัทรีต้องเร่งรีบไปทูลให้พระเวสสันดรได้ทำนายฝัน ข้อความในเนื้อกัณฑ์นี้ มาจบลงตอนชูชกได้พาสองกุมารออกจากป่าหิมพานต์ จัดเป็นกัณฑ์ที่ ๘ ประกอบด้วยพระคาถา ๑๐๑ พระคาถา แบ่งเป็น ๒๒

ตอน หรือ ๒๒ แห่ ส่วนวนที่ใช้สำหรับเทศน์ในปัจจุบัน เป็นส่วนวนของเจ้าพระยาคลัง (หน)^๑ มีทำนองเทศน์ที่โศกเศร้า โศครวญ ชวนน่าสงสาร^๒ โดยมีวัตถุประสงค์ คือ ๑) ผู้ฟังยอมประสบความสำเร็จในสิ่งที่ปรารถนา ๒) ครั้นตายไปแล้วจะได้เกิดในฉกามาพจรสวรรค์ ๓) ในสมัยที่พระศรีอริยเมตไตรยมาอุบัติก็จะได้พบศาสนาของพระองค์ ๔) จะได้ถือปฏิสนธิในตระกูลกษัตริย์ ๕) จะได้สดับฟังพระสัทธรรมเทศนาของพระองค์ และ ๖) จะได้บรรลुพระอรหัตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้ง ๔ ด้วยบุญราศีที่ได้อบรมไว้” ซึ่งเนื้อหาเหล่านี้ สะท้อนถึงการใช้ชีวิตในโลก แต่แฝงด้วยนัย คติธรรมสำคัญ และชวนให้เกิดศรัทธาปสาทะแก่ผู้ฟัง

ส่วนการนำเสนอเนื้อหาเชิงโลกุตระนั้น ผู้แสดงควรมุ่งเสนอเนื้อหาและหลักปฏิบัติเพื่อเชื่อมโยงไปสู่การมุ่งผลคือพระโพธิญาณที่พระเวสสันดร และตัวละครที่เกี่ยวข้องทั้งหมดที่เป็นเครื่องส่งเสริมทานบารมีให้เต็มเปี่ยมและให้สัมฤทธิ์ผล ไม่แสดงเพียงมุ่งให้บรรเทาทนเท่านั้น แต่มุ่งเสนอให้ผู้ฟังเกิดปัญญาจากการบริจาทาน หรือการเสียสละแบบพระโพธิสัตว์

๔.๑.๒ การเสนอหลักธรรมที่ปรากฏในมหาชาติเวสสันดรชาดกกัณฑ์กุมารในสังคมปัจจุบัน

มหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร ประกอบด้วยหลักธรรมหลากหลาย ซึ่งแสดงผ่านบุคลาธิษฐาน คือ พระเวสสันดร พระนางมัทรี ชูชก พระชาลี และพระกัณหา จะต้องอาศัยการตีความหรือดูจากลักษณะที่แสดงออกมา แล้วประมวลไว้เป็นธรรมาธิษฐาน ๑๐ ประการ และเป็นหลักธรรมที่ผู้แสดงธรรมควรดั่งสารสะท้อนแก่สังคม ดังนี้

๑. หลักปฏิสันถารธรรม

ปฏิสันถารธรรม^๓ หมายถึง หลักธรรมสำหรับการต้อนรับ มี ๒ ประการ คือ (๑) อามิสปฏิสันถาร การต้อนรับด้วยอามิส (๒) ธัมมปฏิสันถาร การต้อนรับด้วยธรรม เป็นการต้อนรับที่พอดีสมควรแก่ฐานะของแขก มีการลูบรับเป็นต้น หรือช่วยเหลือสงเคราะห์จัดปัญหาข้อติดขัด ทำกุศลกิจให้ลุล่วง^๔ พระเวสสันดร ทำการต้องรับแขกของพระองค์คือ พราหมณ์ชูชก ด้วยอามิสและด้วยการถามถึงสารทุกข์สุขดิบ พร้อมทั้งถามถึงสาเหตุที่ชูชกมาหา ซึ่งสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของพระครูโฆสิตธรรมากร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสุวรณาราม ที่กล่าวว่า “พอชูชกไปถึงอาศรม พระเวสสันดรก็ทำการปฏิสันถาร ถามถึงสุขทุกข์และสาเหตุการมาของชูชก ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า คนเราแม้จะไม่เคยรู้จักกันมาก่อนเลย หลักธรรมที่จะขาดไม่ได้เมื่อพบกัน ก็คือการต้อนรับปฏิสันถารกัน เราสามารถเอาตัวนี้มาใช้ได้”^๕

^๑รองศาสตราจารย์ ดร. สืบพงศ์ ธรรมชาติ, *วรรณคดีชาดก*, หน้า ๑๔๓.

^๒พระครูกลุ่ปยานสิทธิวัฒน์ (ผศ. สมาน กลยานธมโม/พรหมอยู่), *รวบรวมและเรียบเรียง, มหาเวสสันดรชาดก ฉบับเทศน์มหาชาติ ๑๓ กัณฑ์*, หน้า ๑๘.

^๓พระครูวินัยธรมานพ กนตสีโล, *เล่าความตามแหล่ง ในมหาเวสสันดรชาดก*, หน้า ๑๓๔.

^๔อง.ทก. (ไทย) ๒๐/๑๕๓/๑๒๓.

^๕พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, หน้า ๑๔๘.

^๖สัมภาษณ์พระครูโฆสิตธรรมากร (ณรงค์ศักดิ์ อภิชาติ), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสุวรณารามราชวรวิหาร, ๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๐.

๒. หลักปัญญา

ปัญญา^๗ ปัญญา หมายถึง ปรีชาหยั่งรู้เหตุผล ความรู้ใจหยั่งแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และรู้จักจัดแจง จัดสรร ตัดการ ดำเนินการ ทำให้ผล ล่วงพ้นปัญหา ความรอบรู้ในกองสังขารมองเห็นตามเป็นจริง^๘ ชุขกนั้นเป็นผู้ที่มีปัญญาคบทั้ง ๓ อย่าง คือ (๑)จินตามยปัญญา (ปัญญาที่เกิดจากการคิด) (๒) สุตมยปัญญา (ปัญญาที่เกิดจากการฟัง) (๓)ภาวนามยปัญญา (ปัญญาที่เกิดจากการอบรม)^๙ ซึ่งสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของพระครูโฆสิต-ธรรมากร (ณรงค์ศักดิ์ อภิชาติ) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสุวรรณารามว่า

ชุขกนั้น เมื่อเดินทางมาถึงที่ใกล้อาศรมขอพระเวสสันดร ก็หยุดคิดก่อนว่า หากตนเข้าไป ขอสงกุมารในเวลานี้ พระนางมัทรีกลับมาจากการหาผลไม้แล้ว ก็จะขัดขวางไม่ให้ ก็จะไม่ ประสบความสำเร็จในการขออย่างแน่นอน และชุขกยังพิจารณาว่า ธรรมดาสตรียังเป็น อันตรายต่อการขอของตนอีก และเมื่อจะขอสงกุมารกับพระเวสสันดร ก็ได้ยกเอาแม่น้ำทั้ง ๕ มาพรรณนาเปรียบเหมือนน้ำใจของพระเวสสันดร แสดงให้เห็นว่า ชุขกนั้น มีปัญญาเฉลียวฉลาดมากเลยทีเดียว ที่จริงชุขกไม่ใช่คนธรรมดา แต่คือผู้ที่บำเพ็ญบารมีเพื่อเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า^{๑๐}

๓. หลักศรัทธา

ศรัทธา^{๑๑} ได้แก่ ความเชื่อในทางธรรม หมายถึงเชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ, ความเชื่อที่ประกอบด้วย เหตุผล, ความมั่นใจในความจริงความดีสิ่งดีงามและในการทำความดีไม่ลู่ไหลตื่นตูมไปตามลักษณะ อาการภายนอกท่านแสดงสืบๆกันมาว่า ๔ อย่างคือ ๑) กัมมสัทธา เชื่อกรรม ๒) วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม ๓) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตัว ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ๔) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตเขียนอย่างสั้นสรุปเป็น ศรัทธา^{๑๒} ซึ่งสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของพระเทพวิสุทธิดิลก (ละเอียด กิตติสุขุโม ป.ธ.๙) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสามพระยา วรวิหาร ว่า “พระเวสสันดรนั้น เมื่อจะบำเพ็ญทาน ก็ทรงเชื่อมั่นว่า การบริจาคปิยบุตรทานนี้ จะทำให้พระองค์ได้บรรลุพระโพธิญาณ จะเห็นได้จากตอนที่พระองค์เกลี้ยกล่อมสงกุมารให้ออกมา เพื่อเป็น สำเภาทองแล่นผ่านมหาสมุทรกันดาร เพื่อบรรลุพระโพธิญาณ”^{๑๓}

^๗ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๐/๕๘.

^๘ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๓๒.

^๙ ที.ปา. (ไทย) ๑๐/๔๓/๒๗๑.

^{๑๐} สัมภาษณ์พระครูโฆสิตธรรมากร (ณรงค์ศักดิ์ อภิชาติ), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสุวรรณารามราชวรวิหาร, ๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๑๑} เชื่อปัญญาเครื่องตรัสรู้ของตถาคต ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๔๔/๔๑๗.

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๓๓.

^{๑๓} สัมภาษณ์พระเทพวิสุทธิดิลก (ละเอียด กิตติสุขุโม ป.ธ.๙), รองเจ้าคณะภาค ๑๓, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสามพระยา วรวิหาร, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๐.

๔. หลักสัปปริสธรรม

สัปปริสธรรม^{๑๔} หมายถึง หลักธรรมของผู้ดี หรือคุณสมบัติของคนดี ๖ ประการ ได้แก่ ๑. อัมมัญญตา รู้จักเหตุ รู้หลักการ รู้เหตุทำให้เกิดผล รู้สาเหตุความเป็นไปในการขอ ๒. อัตถัญญตา รู้จักผล รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ รู้จักผลที่สืบเนื่องมาจากการกระทำ ๓. อัตตัญญตา รู้จักตน รู้ความจริงว่า ตนเป็นใคร เพื่อการปฏิบัติที่เหมาะสม ๔. มัตตัญญู รู้จักประมาณ รู้จักพอดี พอเหมาะ พอควร ๕. กาลัญญตา รู้จักกาลเวลา รู้จักเวลาอันเหมาะสม ๖. ปริสสัญญตา จักชุมชน รู้จักการประพาสต่อชุมชน รู้จักการวางตัว กริยามารยาทที่ถูกต้องกับชนบทรณนิยมประเพณี ๗. บุคคลัญญตา รู้จักบุคคล รู้จักลักษณะของบุคคล รู้จักการปฏิบัติต่อบุคคลได้เหมาะสม^{๑๕} ตัวอย่างที่ชัดเจน คือตอนที่ชูชกพราหมณ์เฒ่ามาขอสองกุมารกับพระเวสสันดร เมื่อเข้าไปพบพระเวสสันดร ก็ได้พูดชักจูงจิตใจ ยกเหตุและผลมาพรรณนาถึงคุณลักษณะของผู้ให้ พรรณนาคุณของพระเวสสันดรดูแม่นน้ำทั้ง ๕ สาย ประมาณตนว่า เรานั้นมาเป็นคนขอ ชูชกแม้อาจจะขอได้มากกว่านั้น ก็ไม่กระทำ รู้ประมาณเพียงพอที่ตนต้องการเท่านั้น จนทราบแน่ชัดว่า พระเวสสันดรนั้นมีจิตใจยินดีในการบริจาคทานจริงๆ จึงได้ทูลขอสองกุมาร และก็ปรากฏจริงว่า พระเวสสันดรนั้น ก็ได้ทรงประทานสองกุมารให้กับชูชก^{๑๖}

๕. หลักทาน

คำว่า ทาน^{๑๗} แปลว่า การให้ จัดเป็นมงคลประการหนึ่งในมงคล ๓๘ ประการ ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นอุดมมงคล ทานนั้น มี ๓ อย่าง คือ ๑) อามิสทาน การให้วัตถุสิ่งของเป็นทาน ๒) ธรรมทาน การให้ธรรมเป็นทาน^{๑๘} และ ๓) อภัยทาน^{๑๙} การให้อภัยต่อกัน โดยใจความก็มี ๒ อย่าง คือ ธรรมอันเป็นไปทางใจ ๑ ไทยธรรม ๑ การบริจาคพระโอรสพระธิดาเป็นทานในความคิดของคน บางพวกอาจดูโหดร้าย แต่ความจริงแล้ว การที่พระเวสสันดรทรงบริจาคปิยบุตรหลานนั้น ก็ทรงพระประสงค์ให้สำเร็จเป็นพระบารมีที่จะนำไปสู่ความสำเร็จเป็นพระสัพพัญญูพุทธเจ้า และอีกประการหนึ่งการที่ทรงบริจาคพระโอรสพระธิดาเมื่อพิจารณาแบบโลกแล้วก็อาจเป็นไปได้ว่า พระเวสสันดรนั้น นอกจากปรารถนาความสำเร็จแห่งทานบารมีอันสูงสุดแล้ว ก็ยังทรงปรารถนาความเป็นไทแก่พระโอรสทั้ง ๒ ที่ต้องมาตกกระกำลำบากอยู่ในป่าเขาลำเนาไพร เพราะการมาอยู่ในป่าก็คงเป็นได้แต่ชาวป่าเท่านั้น แต่หากทรงอาศัยพราหมณ์เฒ่าชูชกนำกลับไปยังพระนคร พระโอรสพระธิดาก็จะได้รับการคุ้มครองเป็นอย่างดีจากชูชก เพราะชูชกต้องการนำไปแบบเป็นๆ เพื่อนำไปเป็นทาสของนางอมิตตดาเมียรัก และเมื่อออกจากป่าไปแล้ว พระโอรสและพระธิดาทั้ง ๒ จะต้องได้รับความเป็นไทแน่นอน ชูชกไม่อาจทนต่อมูลค่าที่ตั้งเป็นค่าตัวของพระชาติและพระนางกัณหาชيناได้แน่ และผู้ที่จะสามารถไถ่ความเป็นหนี้นี้ได้ ก็จะต้องเป็นพระราชาที่มั่งคั่งที่สุดในขณะนั้นคือพระเจ้ากรุงสุยชัย

^{๑๔}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๖/๓๓๓.

^{๑๕}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๑๐.

^{๑๖}ดูรายละเอียดใน กรมศิลปากร, มหาเวสสันดรชาดก สำนวนเทศนา ๑๓ กัณฑ์, หน้า ๑๕๙ - ๑๖๐.

^{๑๗}ช.อุติ. (ไทย) ๒๕/๒๖/๓๗๐.

^{๑๘}ที.ปา. (ไทย) ๒๕/๙๘/๔๗๓.

^{๑๙}ช.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๓๒/๔๑๘.

นั่นเองสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของสัมภาษณ์พระอาจารย์สาคร ปุณฺณการี วัดปทุมพุทธวิเศษวรารามว่า

พระเวสสันดรบริจาคน้ำพระโอสถทั้ง ๒ แก่ชูชก ดูเหมือนใจร้ายต่อลูกมาก แต่สองกุมารก็ยอมเสียสละเพื่อช่วยพ่อ อีกอย่างพระเวสสันดรก็ได้ตั้งราคาค่าตัวกับสองกุมารไว้ด้วย ซึ่งเป็นเสมือนเครื่องป้องกันสองกุมารอย่างดี พระเวสสันดรนั้น บริจาคลูก ก็ไม่ได้หมายถึง ให้เพื่อชกอย่างเดียว เป็นการให้เพื่อสองกุมาร ให้เพื่อพระองค์จะได้บรรลุพระโพธิญาณ ให้เพื่อประโยชน์ของสรรพสัตว์ การให้ปิยบุตรทานจึงจัดเป็นทาน และเป็นทานชั้นอุปัชฌาย์^{๒๐}

และความเสียสละนี้เองเป็นหลักธรรมที่พระผู้เทศน์จะต้องนำออกมาแสดงให้ประชาชนเข้าใจว่า พระเวสสันดรนั้น ยอมเสียสละสิ่งที่คนทั่วไปทำไม่ได้ มีเพียงพระโพธิสัตว์ที่มุ่งหวังประโยชน์ต่อโลกเท่านั้นสามารถทำได้ ดังคำสัมภาษณ์ของรศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้กล่าวไว้ว่า “มหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร เน้นหลักธรรมของพระเวสสันดร ได้แก่ความเสียสละ ได้มอบบิดาและโอสถให้แก่ชูชก ถือว่ากระทำการที่สามัญชนทั่วไปทำไม่ได้”^{๒๑}

๖. หลักโยนิโสมนสิการ

โยนิโสมนสิการ^{๒๒} หมายถึงหลักธรรมที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ จากการศึกษาข้อความในกัณฑ์นี้ พบว่า หลังจากที่พระเวสสันดรได้ทรงบริจาคน้ำพระโอสถแล้วก็ต้องเห็นความทุกข์อย่างมากของพระโอสถที่ชูชกใจหายบ่ต้องการการกำราบให้เป็นเยี่ยงอย่างแม้ยู่ต่อหน้าพระบิดาด้วยการดุด่า และโวยตี พระกุมารทั้ง ๒ เมื่อหลุดจากเงื้อมมือชูชกก็รีบวิ่งมาซบที่พระบาทของพระเวสสันดร ชูชกก็มาตามจับไปอีก ความจริงนั้น หากพระเวสสันดรไม่มีโยนิโสมนสิการแล้ว ก็จะต้องห้ามไว้ไม่ให้เอาไปอีกเป็นแนสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ที่พระปลัดวิชา วิสุทธาจาโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเปาโรหิตว่า

พระเวสสันดรนั้น ถึงกับทนดูไม่ได้ที่ชูชกดุด่า และตีสองกุมาร จึงได้เข้าไปภายในอาศรมทรง ไข้ปัญญาพิจารณาอย่างแยบคายว่า นี่เป็นเรื่องของนายกับบ่าว สองกุมารนี้เราก็กว่าเขาไปแล้ว หากเราจะห้ามหรือต่อว่าชูชก ปิยบุตรทานก็จะไม่สำเร็จ จึงระงับความโกรธในใจลงได้ นี่เพราะอาศัยปัญญาที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการนั่นเอง^{๒๓}

๗. หลักพรหมวิหารธรรม

พรหมวิหารธรรม^{๒๔} หมายถึงหลักธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหัวใจและกำกับความประพฤติ มี ๔ ประการ คือ ๑) เมตตา ความรัก ปราบปรามอยากให้เขามีความสุข ๒) กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจ

^{๒๐} สัมภาษณ์พระอาจารย์สาคร ปุณฺณการี, วัดปทุมพุทธวิเศษวราราม, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๒๑} สัมภาษณ์ รศ.ดร. สมิทธิพล เนตรนิมิตร, อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๑/๓๖๘.

^{๒๓} สัมภาษณ์พระปลัดวิชา วิสุทธาจาโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเปาโรหิต, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๒๔} ขุ.จรียา. (ไทย) ๓๓/๑๖๑/๕๘๘.

ในอันจะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดของผู้อื่น ๓) มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง ประกอบด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อผู้ที่ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์โดยชอบ ๔) อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามพิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรม ไม่เอนเอียงด้วยความรักความชัง^{๒๕} เป็นหลักธรรมสำหรับผู้ใหญ่หรือผู้ที่เป็นบิดามารดา พระเวสสันดรนั้น ทรงมีความรักความเมตตาต่อพระโอรสพระธิดาเป็นอย่างยิ่งแม้จะอยู่ในป่า ก็ทรงคิดถึงอนาคตของพระโอรสพระธิดา และแน่นอนว่า ที่ทรงให้แก่ชูชกไปนั้น สำหรับผู้มีปัญญาเช่นพระเวสสันดร คงคิดการไกลไว้แล้ว ดังที่ท่านได้ตรัสคาของสองกุมารนั้นไว้ สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของพระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศรีสุธาราม วรวิหารว่า

พระเวสสันดรแม้จะให้สองกุมารเป็นทาน เพื่อบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้คือพระโพธิญาณแล้ว สองกุมารเองก็เต็มใจยอมเป็นทานให้พระองค์สละ ภายหลังปรากฏตอนพระเวสสันดรไปตามสองกุมารให้ขึ้นมาจากสระที่ลงไปซ่อนตัว ก็ได้กำชับพระชาลีว่า พระชาลี มีค่า ๑๐๐๐ ตำลึง ทอง ส่วนพระกัณหา มีราคาทุกอย่าง ๑๐๐ เช่น ทอง ๑๐๐ ตำลึงทอง ช้าง ๑๐๐ เชือก ม้า ๑๐๐ ตัว เป็นต้น จะเห็นได้ว่า พระเวสสันดร ได้บอกเป็นนัยๆ ให้ชูชกได้ยิน พอรู้ว่าชูชกได้ยิน ก็แน่นอนว่า ชูชกคงเลือกเอาทรัพย์สมบัติ มากกว่าเอาเด็กสองคนไปเลี้ยง และคนที่จะได้ตัวสองกุมารได้ ก็มีคนเดียวคือพระเจ้ากรุงสุยชัยนั่นเอง นี่คือคุณธรรมของคนเป็นพ่อ แม้จะอยู่ในสถานการณ์สุดวิสัย ก็ยังห่วงลูกเสมอ^{๒๖}

๘. หลักภูมิสัตบุรุษธรรม

ภูมิสัตบุรุษธรรม^{๒๗} ได้แก่ ภูมิธรรมสำหรับสัตบุรุษ มี ๒ ประการ คือ ๑) กตัญญูตา คือ ความเป็นผู้รู้อุปการะที่เขาทำแล้วและตอบแทน ๒) กตเวทิตา ความเป็นผู้รู้จักคุณค่าแห่งการกระทำดีของผู้อื่นและแสดงออกเพื่อบูชาความดีนั้น^{๒๘} หลักธรรมทั้ง ๒ ประการนี้จัดเป็นภูมิธรรมของสัตบุรุษ ในกัณฑ์กุมารนี้ ปรากฏชัดเจนว่า พระชาลีและพระกัณหาเป็นแบบอย่างของลูกผู้กตัญญูกตเวทิต่อบิดา ดังคำให้สัมภาษณ์ของพระอาจารย์สาคร ปุณณการี วัดปฐมมฤตวรวิหารว่า

ชาลีกัณหานั้นรักและเคารพพ่อแม่มาก เมื่อรู้ว่าพ่อจะยกให้ชูชก ก็กลัวชวนน้องไปซ่อนตัวอยู่ในสระบัว แต่เมื่อพระเวสสันดรมาร้องเรียกให้ขึ้นมา ก็เคารพในพระบิดา ไม่ยอมให้เรียกเป็นครั้งที่ ๒ รีบขึ้นมากอดที่พระบาทเลย เมื่อพระเวสสันดรพูดให้เข้าใจก็ทรงเชื่อฟัง ยอมเป็นทานให้พระเวสสันดรยกให้ชูชก ถึงจะรู้ว่าชูชกเป็นคนยังงี้ มีบุรุษโทษถึง ๑๘ ประการ ก็

^{๒๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๔.

^{๒๖} สัมภาษณ์พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศรีสุธาราม วรวิหาร, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๒๗} อัง.ทก. (ไทย) ๒๐/๓๓/๗๗.

^{๒๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๖๗.

ไม่หวั่นไหว และถึงไม่รู้ว่าจะเป็นอย่างใด ก็เชื่อและตั้งอยู่ในคำของพระเวสสันดร นี้ ด้วยความกตัญญูกตเวทีที่พระชาติกัณหาเมื่อพระเวสสันดร^{๒๙}

๙. หลักพรหมจรรย์ธรรม

พรหมจรรย์^{๓๐} คือ จริยะอันประเสริฐ หมายถึงความประพฤติวัณเมถุนธรรม^{๓๑} ในกัณฑ์กุมารนี้ พระเวสสันดรทรงตั้งมั่นในพรหมจรรย์ คือ ปัญจสีละ (ศีลห้า) และเมถุนวิริติ (การงดเว้นจากการเสพเมถุน) อย่างชัดเจน ในคราวที่พระนางมัทรีนั้น ฝันร้าย และไม่อาจรอนจนเข้าได้ จึงเสด็จไปยังอาศรมของพระเวสสันดร และกราบทูลขอให้พระเวสสันดรทรงทำนายฝันให้ แม้พระเวสสันดรนั้นเมื่อจะทำนายฝัน ก็ไม่ทรงละเมิดศีลข้อสาม คือการกล่าวเท็จแต่ประการใด แต่เพียงประเดี๋ยวแล้วตรัสตอบให้พระนางมัทรีทรงเบาพระทัยซึ่งสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของพระเทพวิสุทธิดิลก (ละเอียดยกิตติสุขุโม ป.ธ. ๙) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสามพระยา วรวิหารว่า

เมื่อคราวที่พระนางมัทรีฝันร้าย อยากจะให้พระเวสสันดรทำนายฝันให้ ก็ได้ออกจากอาศรมของตัวเองไปยังอาศรมของพระเวสสันดรๆ นั้นเมื่อได้ยินเสียงเคาะประตูก็ถามว่าใครนั่น เมื่อพระนางมัทรีรับคำก็ทรงเตือนพระนางมัทรีว่า มีดคำอย่ามาคุยมาสนทนากันนะ เราเป็นพระเป็นสมณะ ถึงคนไม่เห็นแต่เทวดาเขาก็เห็น นี่แสดงให้เห็นว่า พระเวสสันดรมั่นยึดมั่นในเรื่องการประพฤติพรหมจรรย์อย่างมาก แม้จะทรงเลื่องลือที่จะบอกความจริงเรื่องฝัน ก็มีได้โกหกพระนางมัทรี แต่ทรงใช้อุบายบอกพระนาง”^{๓๒}

๑๐. หลักอริยสัจ

อริยสัจ^{๓๓} ได้แก่ ความจริงอันประเสริฐ, หรือความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นอริยะ^{๓๔} ประการ คือ

(๑) ทุกขอริยสัจ ได้แก่ ขาติ (ความเกิด) เป็นทุกข์ ขรา (ความแก่) เป็นทุกข์ มรณะ (ความตาย)เป็นทุกข์ โสกะ (ความโศก) ปริเทวะ (ความคร่ำครวญ) ทุกข์ (ความทุกข์กาย) โทมนัส (ความทุกข์ใจ) อุปายาส (ความคับแค้นใจ) เป็นทุกข์ การประสบกับอารมณ์อันไม่เป็นที่รักเป็นทุกข์

^{๒๙}สัมภาษณ์พระอาจารย์สาคร ปุณณการี, วัดปฐมมฤตวิสุทธิธรรมาราม, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๓๐}คำว่า พรหมจรรย์ หมายถึงความประพฤติประเสริฐ คือ ทาน (การให้) ไวยาวัจจะ (การชวนชวนช่วยเหลือ) ปัญจสีละ (ศีลห้า) อัปปมัญญา (การประพฤติพรหมวิหารอย่างไม่มีขอบเขต) เมถุนวิริติ(การงดเว้นจากการเสพเมถุน)สทาร์สันโดช(ความยินดีเฉพาะคู่ครองของตน)วิริยะ (ความเพียร)อุโปสถังคะ (องค์อุโบสถ)อริยมรรค (ทางอันประเสริฐ) และศาสนา (พระพุทธศาสนา)ในที่นี้หมายถึง ถึงศาสนา ที.สี.อ. (ไทย) ๑๙๐/๒๔๔ – ๒๔๗.

^{๓๑}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๕๘.

^{๓๒}สัมภาษณ์พระเทพวิสุทธิดิลก (ละเอียดยกิตติสุขุโม ป.ธ. ๙), รองเจ้าคณะภาค ๑๓, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสามพระยา วรวิหาร, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๓๓}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๖/๓๒๔.

^{๓๔}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๒๓.

ความพลัดพรากจากอารมณ์อันเป็นที่รักเป็นทุกข์การไม่ได้สิ่งที่ต้องการเป็นทุกข์ โดยย่อ อุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข์^{๓๕}

(๒) ทุกขสมุทยอริยสัจได้แก่ ตัณหานี้เป็นเหตุเกิดขึ้นในภพใหม่ สหคตด้วยความกำหนด ยินดี เป็นเหตุเพติดเพลินในอารมณ์นั้นๆ คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา^{๓๖}

(๓) ทุกขนิโรธอริยสัจ ได้แก่ ความดับกิเลสไม่เหลือด้วยวิราคะ ความปล่อยวาง ความสะ คิน ความพ้น ความไม่ติด^{๓๗}

(๔) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ นั้นนั่นแล คือ ๑. สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ) ๒. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) ๓. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) ๔. สัมมากัมมันตะ (กระทำ ชอบ) ๕. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) ๖. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ) ๗. สัมมาสติ (ระลึกชอบ) สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)^{๓๘}

การบริจาทานของพระเวสสันดร นอกจากจะนำความปิติมาให้แก่ผู้รับแล้ว ยังนำความ เศร้าโศกมาให้อีกด้วย ที่เป็นเช่นนั้นมิใช่เป็นเพราะการทำทานของพระเวสสันดร แต่เพราะความยึด มั่นถือมั่นในขันธที่ยึดว่าเป็นของเรา ด้วยอำนาจตัณหา หรือความรักความผูกพันอันมีตัณหา ซึ่งเป็น สมุทัยเป็นมูล ความโศกเศร้าจึงเกิดขึ้น พระเวสสันดร ทรงระงับความทุกข์ทั้งปวงที่เกิดจากความรัก ด้วยหลักอริยมรรค มีองค์ ๘ จึงทำให้การบริจาทานของพระองค์สำเร็จเป็นบารมีอันสูงสุดที่เป็นเหตุคุณ เครื่องทำให้เป็นพระพุทธเจ้าได้ ความทุกข์ที่เกิดจากความรัก พลัดพราก จึงดับสิ้นไป อันแสดงให้เห็น ว่า ปกติโลกนั้น ย่อมมีความจริงอยู่เพียง ๔ ประการ คือทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ การดับทุกข์ และวิถีแห่ง การดับทุกข์นั่นเอง ซึ่งสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของพระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร ดร. คณบดีบัณฑิต วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศรีสุदारาม วรวิหารว่า

การบริจาทพระโอรสทั้ง ๒ สร้างความยินดีในพระเวสสันดรก็จริง แต่ก็ทำให้เกิดทุกข์แก่ พระเวสสันดรด้วย ที่เป็นอย่างนั้น เพราะพระเวสสันดร ไม่ทันพิจารณา ความโกรธ ซึ่งมีมูล มาแต่ความรัก จึงเกิดขึ้นเมื่อชูชกตีสองกุมารต่อหน้า แต่พระองค์ก็ใช้ปัญหาหาทางออกใน การระงับความโกรธนั้นจนได้ กิเลสคือ ตัณหาที่แสดงออกมาในลักษณะยึดมั่นนั้นจึงสงบลง^{๓๙}

จากการศึกษาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า มหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร ประกอบด้วยหลักธรรมหลากหลาย ซึ่งแสดงผ่านบุคลาธิษฐาน คือ พระเวสสันดร พระนางมัทรี ชูชก พระชาลี และพระกัณหา จะต้องอาศัยการตีความหรือดูจากลักษณะที่แสดงออกมา แล้วประมวลไว้ เป็นธรรมาธิษฐาน ๑๐ ประการ คือ ปฏิสันถารธรรม หลักธรรมสำหรับการต้อนรับ หลักปัญญา คือ สามารถแยกแยะในเหตุและผลได้ หลักสัปปุริสธรรม หลักธรรมของผู้ดี หลักศรัทธา ความมั่นใจในสิ่ง

^{๓๕}ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๗/๓๒๔.

^{๓๖}ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๐/๓๒๙.

^{๓๗}ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๑/๓๓๒.

^{๓๘}ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๕.

^{๓๙}สัมภาษณ์พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร., คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศรีสุदारาม วรวิหาร, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๐.

ที่ดีงาม หลักทาน คือ การรู้จักให้ ไม่ยึดติดในวัตถุ หลักโยนิโสมนสิการ รู้จักพิจารณาโดยแยบคาย ไม่พลีพลาในการพูดหรือกระทำ หลักพรหมวิหาร หลักธรรมสำหรับพ่อแม่ หรือผู้ใหญ่ หลักภูมิสัตบุรุษ หลักธรรมสำหรับสัตบุรุษ หลักอริยสัจ ความจริงที่ต้องพยายามรู้แจ้งให้ได้ เหล่านี้เป็นแนวทางที่ผู้เทศน์หรือแสดงมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมารจะต้องนำเสนอแก่สังคมปัจจุบันให้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง ซึ่งจะช่วยให้ประชาชนในสังคมมีธรรมะ ประจักษ์ และเป็นสังคมแห่งพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

๔.๒ การเสนอคุณค่าของมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมารในสังคมปัจจุบัน

มหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร ปรากฏคุณค่าในด้านต่างๆ มีด้านสังคม ด้านคุณธรรม และด้านวัฒนธรรม ซึ่งแสดงออกผ่านบุคลาธิษฐานคือ พระเวสสันดร พระนางมัทรี ชูชก พระขालี และพระกัณหา ซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวทางในการเสนอให้สังคมในปัจจุบันได้รับรู้และนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อีกด้วย ผู้วิจัยจะได้นำเสนอแนวทางด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ การเสนอคุณค่าด้านสังคม

มหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร ประกอบด้วยคุณค่าด้านสังคมที่แสดงผ่านบุคลาธิษฐานชัดเจน คือการเป็นตัวอย่างที่สามารถนำมาใช้ในสังคมปัจจุบันได้จริง และส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย ให้เป็นสังคมที่มีความโอบอ้อมอารี มีเมตตาริจิตต่อก่อน เป็นสังคมแห่งการให้ โดยมีบุคคลทั้ง ๕ คือ พระเวสสันดร พระนางมัทรี ชูชก พระขालี และพระกัณหา เป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

(๑) แบบอย่างชีวิตครอบครัวที่ดี

ครอบครัว จัดเป็นสังคมที่เล็กที่สุด และมีความสำคัญที่สุด เนื้อหาในกัณฑ์กุมารได้พรรณนาถึงพระนางมัทรีซึ่งเป็นแม่ที่ดี ห่วงใยลูก แม้จะเพียงแค่นี้ร้าย ก็ชวนชวยในการช่วยเหลือลูก ก่อนไปหาผลไม้ก็สั่งสองกุมารเป็นอย่างดี และได้ฝากฝังไว้กับพระเวสสันดร เปรียบลูกเหมือนดวงตาดวงใจ กำชับให้พระเวสสันดรดูแลด้วย แม้พระเวสสันดรเองก็เป็นพ่อที่ดี สอนพระโอรสพระธิดาให้ตั้งอยู่ในความดี แม้ถึงคราวที่จะให้แกชูชก ก็ยังห่วงลูกโดยการตีค่านาคาเอาไว้ เพื่อป้องกันลูก และพระขालีกัณหา ก็เป็นลูกที่ดี ตั้งอยู่ในโอวาททั้งของพระมารดา เมื่อเห็นมีภัยก็พยายามปกป้องซึ่งกันและกัน อีกทั้งเมื่อพระเวสสันดรต้องการความช่วยเหลือจากลูกๆ ก็ยินยอมเป็นทานให้พระเวสสันดรบำเพ็ญเพื่อให้ผู้เป็นพ่อได้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งตนเองก็ไม่ทราบว่าจะแท้จริงเป้าหมายนั้นคืออะไร ก็ยังยินยอม ซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวทางในการนำเสนอในเรื่องหน้าที่ของพ่อแม่ที่ดี และหน้าที่ลูกที่ดีได้ ดังคำสัมภาษณ์ที่พระอาจารย์สาคร ปุณญารี วัดปฐมบรมิศวรราราม ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

ถ้าตีแม่กัณฑ์นี้มากๆ ผมคิดว่ามันจะทำให้สะท้อนความเป็นพ่อเป็นลูกชีวิตของพ่อของลูก ไม่ได้ราบรื่นตลอด บางครั้งมันก็ต้องมีอุปสรรคปัญหา ให้รู้จักเผชิญปัญหาด้วยกัน ให้รู้จักวิธีแก้ปัญหาด้วยกันที่สำคัญคือให้รู้จักการเสียสละ แต่การเสียสละเหล่านี้มันมีนัยสูง เพราะว่า การเสียสละของพระเวสสันดร คือการเสียสละของพระโพธิสัตว์ ลูกที่เสียสละก็คือ ลูกที่

เสียสละตามรอยพระโพธิสัตว์ คนที่ทำตามรอยความดีของคนที่มีความดีสูงสุด คือพ่อแม่
ย่อมยินดีทำตาม ผมคิดว่าสะท้อนเรื่องความเสียสละ สะท้อนเรื่องคุณค่าของครอบครัว^{๔๐}

(๒) แบบอย่างทางจริยธรรม

มหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมารนี้ แสดงให้เห็นถึงจริยธรรมขั้นสูงสุด ที่มนุษย์ผู้
ปรารถนาความเป็นพระพุทธรูปเจ้าจะต้องทำคือ การบริจาคบุตรเป็นทาน ซึ่งเป็นทานบริจาคประการ
หนึ่ง ในมหาบริจาคทาน การบริจาคบุตรเป็นทาน เพื่อแลกกับพระโพธิญาณ คือการตรัสรู้เป็นพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้านั้น แสดงให้เห็นว่า พระโพธิญาณนั้น เป็นเรื่องที่บรรลุได้ยากยิ่ง เพราะการที่จะได้
ตรัสรู้เป็นพระพุทธรูปเจ้านั้น ต้องใช้เวลามากในการพัฒนาจิตให้แกร่ง เหมือนเพชรจึงจะตัดสิ่งแข็งกว่า
ได้ แนวคิดในการบริจาคบุตร ในมหาชาติเวสสันดรกัณฑ์กุมารนี้ พิสูจน์ให้เห็นว่า จิตของพระองค์ได้
พัฒนาถึงที่สุดแล้ว^{๔๑} การบริจาคบุตรเป็นทาน แม้จะมีอุปสรรคในการบริจาค พระเวสสันดรก็ทรงตั้ง
มั่น เชื่อมั่นในการกระทำของพระองค์อย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้ตอนที่พระเวสสันดรเมื่อชูชกตีสองกุมารต่อ
หน้า ก็ทรงนิ่งเฉย ไม่กระทำการโต้ตอบแต่ประการใด เพราะเชื่อในสิ่งที่ตนทำว่า ถูกต้องแล้ว และจะ
นำไปสู่ความสำเร็จพระโพธิญาณในที่สุด ดังคำภาษาที่พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร ดร. คณบดีบัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศรีสุदारาม วรวิหารได้กล่าว
ไว้ว่า

กัณฑ์กุมารมีคุณค่าด้านจริยธรรมทางสังคมถามว่าคุณค่ากับใคร ? กับพระโพธิสัตว์แน่นอน
นี่ก็เป็นบารมีอันหนึ่งที่ทำให้ท่านได้บำเพ็ญบารมีแล้วได้บรรลุเป็นสัมมาสัมพุทธเจ้าแต่ถ้าไม่มี
เหตุการณ์ตรงนี้เกิดขึ้นท่านไม่ได้บำเพ็ญทาน การตรัสรู้ของท่านก็ไม่สำเร็จจากเรื่องพระ
เวสสันดรชาดกเพราะคนไทยเชื่อว่าการให้ทานคือการสร้างบารมีเหมือนกับพระโพธิสัตว์
เพราะฉะนั้นสังคมไทยเป็นสังคมของการให้ทานเป็นสังคมแห่งการมีน้ำใจช่วยเหลือทำไม
? คนไทยช่วยเหลือเหลือขอบแบ่งปันชอบให้ทานก็คือมาจากคำสอนในพุทธศาสนาเรื่องทาน
บารมี^{๔๒}

๔.๒.๒ การเสนอคุณค่าด้านคุณธรรม

มหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร แม้จะเน้นหนักในเรื่องของการให้ทานที่สะท้อนให้
เห็นหลักจริยธรรมที่หลากหลายมีทั้งอรรถรสคติเตือนใจชีวิตความเป็นอยู่ร่วมกันคุณค่าของธรรมชาติ
คติธรรมเกี่ยวกับเรื่องการเสียสละความสามัคคีการอนุเคราะห์ผู้อื่นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับ
มนุษย์มนุษย์กับธรรมชาติโดยมีพระเวสสันดรเป็นตัวเอกคือเป็นพระโพธิสัตว์บำเพ็ญทานบารมีที่เป็น
จุดสำคัญของเรื่องผู้วิจัยเห็นว่า การที่ผู้แต่งพยายามสอดแทรกความเป็นสาระลงไปในเรื่องก็
เพื่อที่จะสร้างกรอบแห่งความคิดที่ดีงามให้เกิดขึ้นในสังคมไทยให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขโดยยกเอา
บทบาทของพระเวสสันดรพระนางมัทรีพระกุมารทั้งสองและชูชก ดังนี้

^{๔๐} สัมภาษณ์พระอาจารย์สาคร ปุณณการี, วัดปฐมบุตริศรวาราม, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๔๑} สมหมาย เปรมจิตต์, มหาเวสสันดรชาดก วิเคราะห์ทางสังคมและวัฒนธรรม, หน้า ๙๘ – ๙๙.

^{๔๒} สัมภาษณ์พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร., คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศรีสุदारาม วรวิหาร, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๐.

๑) การเสียสละ พระเวสสันดรเป็นตัวอย่างในการนำเสนอเรื่องของการเสียสละเพื่อผู้อื่น การเสียสละของพระเวสสันดรนั้น แม้จะสะเทือนใจผู้ฟัง แต่ทั้งหมดนั้น มิได้เฉพาะพระองค์เองเท่านั้น ผู้ที่ได้ประโยชน์นั้น คือพระสองกุมาร แม้แต่ชูชก ก็ได้ประโยชน์ด้วย ดังคำสัมภาษณ์ของพระมหาสมปурณ์ วุฑฒิกโร ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศรีสุทธาราม วรวิหารได้กล่าวไว้ว่า

มีคุณค่าต่อเด็กสองคนคือได้ช่วยได้เอาชีวิตตัวเองเข้าไปแลกเพื่อให้พระเวสสันดรสำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตัวสองกุมาร เมื่อมาเกิดในชาตินี้ ก็คือพระราหุล และพระนางอุบลวรรณา ไข่มุข ? ท่านทั้งสองก็ได้บรรลุธรรมเหมือนกัน สาเหตุหนึ่งก็มาจากยอมเป็นทานให้พระเวสสันดรบำเพ็ญนั่นเอง ชูชกก็เหมือนกันแม้เขาจะเป็นคนยากจนขอขทานแต่เขาก็เป็นตัวละครสำคัญในเรื่องคนอื่นอาจจะมองเขาในแง่ร้ายแต่ถ้าไม่มีเหตุการณ์ตรงนี้บารมีของพระเวสสันดรก็สำเร็จไปไม่ได้เขาเรียกว่ามารไม่มีบารมีไม่เกิดมารอันนี้ก็คือชูชกบารมีก็คือทาน บารมีก็ไม่เกิดคุณค่าในสังคมปัจจุบันมันมีอยู่แล้วการที่คนไทยเป็นคนมีน้ำใจมีนิสัยชอบให้ทานขออบริจาคทานทำบุญเพราะว่าคนไทยได้รับอิทธิพลส่วนหนึ่ง^{๔๓}

๒) ความอดทน พระเวสสันดรเป็นตัวอย่างในใช้ความอดทน^{๔๔} นี้ เป็นคุณธรรมที่สืบทอดกันมาเป็นเวลานาน ซึ่งหมายความว่า ผู้ที่มีความอดทน ย่อมจะประสบความสำเร็จอย่างงดงาม การบำเพ็ญพระบารมี โดยเฉพาะทานบารมีของพระเวสสันดรนั้น พระองค์ใช้ทั้งพระปรีชาความรู้ และความอดทน ซึ่งทำให้พระองค์ได้ความสำเร็จในที่สุดดังคำสัมภาษณ์ที่พระอาจารย์สาคร ปุณณการี วัดปทุมบุตรอิศรวราราม ได้กล่าวไว้ว่า “จะเห็นว่า ในครั้งนี้พระเวสสันดรมีทรงใช้ความอดทนอย่างมากที่ยับยั้งความโกรธ เช่นในตอนที่ชูชกตีสองกุมารต่อหน้าพระพักตร์ พระเวสสันดรต้อง ใช้ความอดทนจึงสามารถยับยั้งชั่งใจได้ เพราะท่านพิจารณาว่าเราได้ให้ลูกเป็นทานไปแล้วเขาจะเอาไปทำอะไรก็แล้วแต่เขา”^{๔๕}

๓) ความรักความสงสาร พระนางมัทรี เป็นตัวอย่างในด้านความรักความสงสาร^{๔๖} นี้ เป็นคุณธรรม ที่ปลูกฝังผ่านความรักที่มารดามีต่อบุตร แม้จะต้องทุกข์เพียงใด ความรักที่แม่มีให้บุตรนั้นไม่วันเสื่อมคลาย เมื่อรู้ว่าลูกจะต้องมีทุกข์ก็รีบขนขวายเพื่อเปลี่ยนทุกข์นั้น การแสดงออกถึงความเมตตากรุณาที่พระนางมัทรีมีให้กับพระราชโอรสพระราชธิดานี้ปรากฏชัดเจนยิ่งขึ้นในมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมารนี้ ดังข้อความว่า “พ่อกุมารและแม่กุมารี่ วันนี้แม่ฝันร้าย เจ้าทั้ง ๒ อย่าประมาท แล้วเสด็จเข้าไปเฝ้าทูลใ้มหาสัตว์รับพระโอรสพระธิดาด้วยคำว่า ข้าแต่สมมุติเทพ ขอพระองค์โปรดอย่าได้ประมาทในทวารทั้ง ๒”^{๔๗} แม้จะเป็นเพียงความฝันพระนางมัทรีก็แสดงออกให้เห็นเป็นรูปธรรม

^{๔๓} สัมภาษณ์พระมหาสมปурณ์ วุฑฒิกโร, ดร., คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศรีสุทธาราม วรวิหาร, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๔๔} สัมภาษณ์พระอาจารย์สาคร ปุณณการี, วัดปทุมบุตรอิศรวราราม, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๔๕} ชู.ช.อ. (ไทย) ๑๐/- /๕๑๘.

๔) การรักษากฎกติกา พระเวสสันดรและพระนางมัทรี เป็นตัวอย่างในการรักษากฎระเบียบกติกาที่ตั้งไว้ ซึ่งจะเป็นแนวทางให้สามารถมานำเสนอแก่สังคมปัจจุบันได้ ดังคำสัมภาษณ์ที่พระเทพวิสุทธิดิลก (ละเอียด กิตติสุขุโม ป.ธ.๙) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสามพระยา วรวิหารได้กล่าวไว้ว่า

ตอนที่พระเวสสันดรไปบำเพ็ญพรตในเขาศรียวงกตได้ตั้งกติกากับพระมัทรีว่า มีดคำอย่ามาคุยมาสนทนากันนะ เราเป็นพระเป็นสมณะ ถึงคนไม่เห็นแต่เทวดาเขาก็เห็น ผิดก็ผิดเพียงแต่ว่าสายตามนุษย์แต่เทวดาเขารู้ว่าเราบริสุทธิ์ แต่ทางที่ดีแล้วอย่ามาสนทนา ยามมีดคำไม่ต้องมาพบกัน นี่คือการรักษาพระวินัยหรือรักษาศีลอย่างเคร่งครัด นี่มหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมารมีคุณค่า คือพระเวสสันดรมีคุณค่าเป็นตัวอย่างในการรักษากฎกติกาปฏิบัติทางพระวินัย ส่วนพระมัทรีก็เช่นกันนี้มีคุณค่าสอนคนให้มีระเบียบวินัยและให้เคร่งครัดต่อพระวินัย^{๔๖}

๕) ความรู้จักบุญคุณคน พระชาลีพระกัณหา เป็นตัวอย่างของความกตัญญูต่อบุคคลที่บุตรธิดาจะพึงตอบแทนบิดามารดาผู้ให้กำเนิด ในเรื่องมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมารนี้ แสดงให้เห็นถึงน้ำใจความกตัญญูต่อบุคคลของพระโอรสทั้ง ๒ เมื่อคราวที่พระเวสสันดรต้องการบำเพ็ญทานบารมีขั้นสูงขึ้นไป สองกุมารเห็นชุกก็รู้ทันทีว่า เป็นแขกผู้มาเยือน จึงได้ออกไปต้อนรับ ถวายการช่วยรับบริการ แต่ถูกปฏิเสธจากพราหมณ์ชุก ด้วยการแสดงอาการชี้นิ้วออกมาให้รู้ว่าจงถอยไป จึงพิจารณาสำรวจดูสรีระของชุก ก็พบว่า ประกอบด้วยบุรุษโทษ ๑๘ ประการ^{๔๗} เมื่อได้ยินชุกทูลขอตนกับพระราชบิดาว่าจะให้ไปเป็นทาส ด้วยความกลัวจึงพากันหลบหนีซ่อนตัวอยู่ในสระบัว เมื่อพระราชบิดาเรียกให้ขึ้นมาเพื่อจะทรงบริจาคน้ำให้กับชุก ก็ทรงยินยอมโดยดี ด้วยทรงกตัญญูต่อบุคคลที่ต่อพระบิดานั่นเอง แม้จะปรากฏถึงความทุกข์ร้อนที่ทั้ง ๒ พระองค์ได้ประสบตลอดระยะเวลาที่ชุกนำไป ถึงอย่างนั้น ทั้ง ๒ พระองค์ก็ได้มีผู้กล่าวหาในพระบิดาเลย ได้ทูลถวายถึงความทุกข์ของพระบิดาให้พระเจ้ากรุงสุโขทัยได้ฟัง ซึ่งแสดงให้เห็นความกตัญญูต่อบุคคลซึ่งแสดงผ่านบุคลาธิษฐานคือพระชาลีและพระกัณหา นำมาซึ่งแบบอย่างด้านคุณธรรมแก่ชาวพุทธโดยทั่วไป

๖. ความรู้จักกาลเทศะ เป็นคุณธรรมอีกประการหนึ่งที่ปรากฏในมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร คือ ความเป็นผู้รู้จักกาลเทศะ ซึ่งแสดงออกมาผ่านบุคลาธิษฐานคือพราหมณ์ชุก ซึ่งเป็นผู้มาทูลขอสองกุมาร จากพระเวสสันดร ชุกนี้ นับว่าเป็นบุคคลที่สำคัญของเรื่องมหาชาติเวสสันดรชาดก หากไม่มีชุกการบำเพ็ญบารมีคือปิยบุตรทานอุปบารมี ก็คงไม่มี และทานอันสุดท้ายคือปิยทาน การบริจาครรยาที่รักก็ไม่มีเช่นกัน พระเวสสันดร ก็ไม่อาจจะบำเพ็ญบารมีในพระชาติสุดท้ายได้ บทบาทของพราหมณ์ชุก จึงมีความสำคัญ ชุกนั้นเป็นคนแก่ ไม่มีการศึกษา มีอาชีพขอทาน และได้ภรรยาสาว ซึ่งเป็นจุดพลิกผันทำให้ชุกต้องเดินทางมาขอสองกุมารตามคำบอกกล่าวของภรรยา ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ชุกนั้นตกอยู่ในอำนาจของกามราคะ คือความรักที่มีต่อนางอมิตตาถึงอย่างนั้น ชุกเองก็สามารถเอาตัวรอดจากภยันตรายต่างๆ มาได้โดยปลอดภัย เมื่อมาถึงยังสถานที่ใกล้อาศรมของพระเวสสันดร ก็อาศัยประสบการณ์คาดคะเนถึงความเป็นไปได้ว่า หากตนเข้าไปขอ

^{๔๖} สัมภาษณ์พระเทพวิสุทธิดิลก (ละเอียด กิตติสุขุโม ป.ธ. ๙), รองเจ้าคณะภาค ๑๓, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสามพระยา วรวิหาร, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๔๗} ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๑๐/๒๐๘๘/๕๑๙.

สองกุมารในเวลานี้ ก็จักไม่สำเร็จผล จึงได้ค้างแรมด้านนอกหนึ่งคืน เมื่อรุ่งเช้าแน่ใจแล้วว่าพระนางมัทรีไม่อยู่จึงได้เดินทางเข้าเฝ้าพระเวสสันดร พรรณนาคุณของพระเวสสันดร จนแน่ใจว่าพระเวสสันดรนั้นเป็นคนมีศรัทธาชอบให้ทาน จึงได้เอยปากขอสองกุมาร เมื่อได้แล้วก็ไม่รอช้าแม้พระเวสสันดรจะขอให้รอพระนางมัทรีก่อนก็ตาม แม้ได้รับคำแนะนำจากพระเวสสันดรว่าให้นำพระชาลีกันหาไปยังกรุงสรีพทีก็ไม่ยอม เมื่อคำนวณเวลาแล้วก็รีบพาสองกุมารออกเดินทาง^{๔๘} แสดงให้เห็นว่าชูกนั้นแม้จะเป็นขอทานแต่ก็รู้จักกาลเทศะ ไม่โลภมากจนเสียนงาน การรู้จักกาลเทศะ จึงเป็นคุณธรรมอีกอย่างหนึ่งที่ซึมซับสู่ผู้ฟังผ่านการแสดงการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร

๔.๒.๓ การเสนอคุณค่าด้านวัฒนธรรม

พระโบราณาจารย์ และพระบรมกษัตริย์ไทยในอดีตได้ใช้มหาชาติเวสสันดรชาดก ในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม จนก่อเป็นวัฒนธรรมสืบมาจนถึงปัจจุบัน การเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดกได้มีคุณค่าต่อวัฒนธรรมในสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง ผู้วิจัยจะนำเสนอ คุณค่าในด้านวัฒนธรรมที่ปรากฏจากการมีเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมารในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑) **วัฒนธรรมด้านคติธรรม** จากการศึกษาการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดกทำให้พบวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับคติธรรม ซึ่งเป็นหลักในการดำเนินชีวิตให้มีความเป็นอยู่อย่างปกติสุข เช่น ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ความอดออม ความเสียสละ ความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ ความกตัญญู ความมีน้ำใจกว้างขวาง ความเป็นผู้เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ความเชื่อในกรรมและผลของกรรม และความรอบคอบเป็นต้น อันแสดงออกผ่านทางตัวละครต่างๆ ในเรื่องพระเวสสันดร เป็นผู้ยึดมั่นในทานบารมี สละประโยชน์ตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ทรงบริจาคน้ำพระโอรสพระธิดา ก็เพื่อประโยชน์ส่วนรวมคือการนำหมู่อสัตว์ให้พ้นจากสังสารวัฏดังคำสัมภาษณ์ที่รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้กล่าวไว้ว่า “พระเวสสันดรทรงมอบบุตรให้เป็นทาน ทำสิ่งที่สามัญชนทำได้ยาก แต่พระเวสสันดรทรงทำด้วยหวังประโยชน์แก่มนุษยชาติ”^{๔๙} พระมัทรี เป็นมารดาที่ดี ภรรยาที่ดี เป็นคู่บารมีของพระเวสสันดร เชื่อในกรรมและผลของกรรมเป็นต้น สนับสนุนการสร้างบารมีของพระสวามีทุกประการ พระชาลีกันหาเป็นลูกที่มีความกตัญญูกตเวที อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ เชื่อฟังบิดามารดา ชูก เป็นคนอดออม มีไหวพริบขยันหมั่นเพียร ซึ่งมีคุณค่าเป็นประโยชน์ทำให้คนในสังคมไทยนำมาปรับใช้ได้อย่างเหมาะสม ในเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมารนี้ได้บรรยายถึงลักษณะของแต่ละบุคคลในแง่ของคติธรรมไว้ได้เด่นชัด จึงเป็นตัวอย่างในด้านคติธรรมที่ชาวไทยนำมาปรับใช้เพื่อให้เกิดสังคมที่สันติสุขด้วยการแบ่งปัน เอื้อเฟื้อต่อกัน แม้ประสบความทุกข์จากการพลัดพรากจากกัน ก็สามารถระงับได้ด้วยขันติ ปัญญา และอุเบกขา

^{๔๘} คุรยละเอียดในกรมศิลปากร, มหาเวสสันดรชาดก สำนวนเทศนา ๑๓ กัณฑ์, หน้า ๑๖๑ - ๑๖๒.

^{๔๙} สัมภาษณ์ รศ.ดร. สมิทธิพล เนตรนิมิตร, อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๑.

๒) วัฒนธรรมด้านเนติธรรม จากการศึกษาการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร ทำให้พบวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับเนติธรรม ซึ่งเป็นระเบียบหรือกฎหมาย หรือขนบธรรมเนียม ประเพณี และระเบียบวินัยต่างๆ ที่ยอมรับว่ามีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตเช่น ความเคารพสถาบัน กษัตริย์ความเคารพกฎหมายบ้านเมือง ความเคารพมติมหาชน เคารพขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีมา ก่อน ไม่ลิดรอนตัดออก ความเคารพกฎระเบียบข้อบังคับเป็นต้น ซึ่งปลูกฝังคุณค่าเหล่านี้ให้กับคนไทย ได้นำมาปฏิบัติจนถึงปัจจุบัน พระเวสสันดรนั้น ทรงความเคารพในกฎระเบียบหรือกฎหมายบ้านเมือง หรือเสียงมติแห่งมหาชนนั้น อันแสดงให้เห็นการปกครองในสมัยนั้นว่า พระราชมหากษัตริย์เองก็อยู่ ภายใต้กฎหมายแห่งรัฐเช่นเดียวกับประชาชน พระองค์แม้กระทำความผิดต่อราชประเพณีก็ต้องถูกเนรเทศ มาอยู่เขาวงกต ป่าหิมพานต์ ตลอดระยะเวลา ๗ เดือน ทรงดำรงอยู่อย่างฤๅษีเพศ การรักษาศีล ๕ และประพฤติพรหมจรรย์อย่างต่อเนื่อง แม้เมื่อพระนางมัทรี เข้าเฝ้าขอให้ทรงทำนาคความฝัน ก็ทรง ให้พระนางอยู่ด้านนอกอาศรม^{๕๐} แสดงให้เห็นถึงความเคร่งครัดในกฎระเบียบอย่างชัดเจน

๓) วัฒนธรรมด้านวัตถุธรรม จากการศึกษาการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดกทำให้พบ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับวัตถุธรรม อันเป็นวัฒนธรรมส่วนวัตถุ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิตให้เป็นไป อย่างถูกสุขลักษณะ เช่น เครื่องแต่งกาย อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรครวมถึงสถาปัตยกรรม ประติมากรรม วิจิตรศิลป์ นาฏศิลป์ ธรรมชาติเป็นต้น ซึ่งปรากฏในเรื่องเวสสันดรทั้งรูปแบบเครื่อง แต่งกาย ที่อยู่อาศัย อาหารการกิน ยวดยาน และถนนหนทางต่างๆ ตลอดจนปราสาทราชวังพลม้าพล ราบพลรและพลช้างเป็นต้น อันแสดงให้เห็นคุณค่าที่คนไทยได้นำออกมาใช้ในการดำเนินชีวิตโดย เลียนแบบทั้งด้านการปกครอง การเป็นอยู่ การใช้ชีวิต ได้อย่างเป็นระบบระเบียบ ตัวอย่างใน วัฒนธรรมด้านวัตถุธรรมนี้ มีให้เห็นบ่อยในมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร ของเล่นสำหรับเด็ก ดังข้อความว่า ตุ๊กตาช้าง ตุ๊กตาม้า และตุ๊กตาวัว^{๕๑} ซึ่งแสดงให้เห็นวิถีการดำเนินชีวิตเกี่ยวข้องกับ ปัจจัยสิ่งต่างๆ ในชีวิตประจำวัน

๔) วัฒนธรรมด้านสัทธรรม จากการศึกษาการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดกทำให้พบ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับสัทธรรม อันเป็นวัฒนธรรมที่ต้องอาศัยอยู่ร่วมกัน เป็นหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการ ติดต่อสัมพันธ์กัน ซึ่งจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต เช่น มารยาทในการต้อนรับแขก มารยาทในการไปหา ผู้อื่น มารยาทอันเหมาะสมในการปฏิบัติต่อผู้ใหญ่ มารยาทที่เหมาะสมในการปฏิบัติต่อเพื่อน และ มารยาทในการแสดงความเคารพเป็นต้นอันมีคุณค่าต่อวัฒนธรรมไทยเป็นอย่างยิ่งคนไทยได้นำออกมา จากวรรณคดีศาสนา จนกลายเป็นวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติที่โดดเด่นกว่าชาติใดที่นับถือ พระพุทธศาสนา ดังเช่นการต้อนรับปฏิสันถารที่พระราชาสักระทำต่อพราหมณ์ชุก หรือการต้อนรับ ปฏิสันถารที่พระเวสสันดรกระทำต่อพราหมณ์ชุก ดังข้อความในมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร ตอนหนึ่งว่า “เมื่อชุกชชีเข้าไปถึงแล้ว เฒ่าใจแก้วกระทำประพดิปราศรัย เป็นสัมโมทนิยนัยกถา ธรรมสวัสดี พระบรมโพธิสัตว์ก็เปรมปรีดี ปราศรัยตอบโดยระบอบประเพณี เชิญชชีขึ้นผลไม้อัน

^{๕๐} ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๑๐/ - /๕๑๗.

^{๕๑} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๑๔๗/๕๑๗.

โอชา”^{๕๒} ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการอยู่ในสังคมจะต้องมีความเกี่ยวพันทำการปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ในฐานะที่แตกต่างกันออกไป

จากการศึกษาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า แนวทางในการนำเสนอคุณค่าของพระเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมารในสังคมปัจจุบัน เมื่อหวังผลที่จะได้รับ จะต้องนำเสนอให้ครบทุกด้าน ทั้ง ๓ ด้าน คือ ๑. ด้านสังคม ได้แก่ ๑) เป็นแบบอย่างครอบครัวที่ดี ๒) เป็นแบบอย่างด้านจริยธรรม ๒. คุณค่าด้านคุณธรรม ได้แก่เป็นการปลูกฝังคุณธรรม คือ ๑) ความเสียสละ ๒) ความอดทน ๓) ความรักความสงสาร ๔) การรักษาภักดี ๕) ความรู้จักบุญคุณคน ๖) ความรู้จักกาลเทศะ ๓. คุณค่าด้านวัฒนธรรม ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านคติธรรม ๒) ด้านเนติธรรม ๓) ด้านวัตถุธรรม ๔) ด้านสัทธรรม ซึ่งเป็นคุณค่าที่ปรากฏอยู่ในมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร

๔.๓ การเสนอการส่งเสริมการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมารในสังคมปัจจุบัน

จากการศึกษาและสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิถึงการเสนอการส่งเสริมการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมารในสังคมปัจจุบัน มีแนวทางดังต่อไปนี้

๔.๓.๑ ปัญหาที่พบบ่อในการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร

การเทศน์มหาชาติ จัดเป็นพระราชพิธีประจำปี คือระหว่างเดือน ๑๑ เดือน ๑๒ และเดือนอ้าย ถือว่าใครได้ฟังเทศน์มหาชาติจบทุกกัณฑ์จะได้รับอานิสงส์อันยิ่งใหญ่ นิยมเทศน์กันมาตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัย และกรุงศรีอยุธยา เดิมแต่งเป็นภาษามคร มีคาถา พันหนึ่ง เรียกว่า พระคาถาพัน ปัจจุบันแต่งเป็นร้อยยาว พิธีเทศน์ของราษฎรนิยมทำกันในวันออกพรรษา (เดือน ๑๑) นิยมฟังให้จบในวันเดียว แต่ปัจจุบันขึ้นอยู่กับความสะดวกและมีได้ตลอดปี มีใครถือฤกษ์กาลเช่นแต่ก่อน^{๕๓}

การเทศน์มหาชาตินั้นเป็นประเพณีที่สะท้อนให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของความอุดมสมบูรณ์ บ้านเมืองร่มเย็น พระพุทธศาสนาในประเทศไทยรุ่งเรือง พุทธศาสนิกชนมีกุศลจิตเห็นคุณค่าของการเทศน์มหาชาติโดยถือว่าเป็น “พุทธวัจนะ” ที่สมเด็จพระพุทธเจ้าตรัสประทานแด่ภิกษุสงฆ์และพุทธบริษัท ๓ นิโครธาราม ผู้ใดได้สดับก็ย่อมเป็นสิริสวัสดิมงคล หากได้ฟังเทศน์มหาชาติอันประดับด้วยพระคาถาถึงพันในวันเดียวให้จบก็จะทำให้พบกับพระศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรย ผู้ฟังก็มีความสุขความเจริญ^{๕๔} การจัดให้มีการเทศน์จึงมีทั่วไป มหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมารเป็นกัณฑ์ที่ ๘ มีเนื้อหามากถึง ๑๐๑ พระคาถา ๒๒ แהל การเทศน์เป็นทำนองโอดครวญ ซึ่งพระผู้ที่จะนำมาเทศน์นั้น จะต้องมีความรู้ในเรื่องอักขรวิธีเป็นอย่างดี ปัญหาและอุปสรรคในการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก ในสังคมปัจจุบันที่พบบ่อนั้น คือ การที่ผู้เทศน์ว่าทำนองไม่ถูก คนฟังๆ แล้ว

^{๕๒} กรมศิลปากร, มหาเวสสันดรชาดก ลำนวนเทศนา ๑๓ กัณฑ์, ๑๕๔.

^{๕๓} องค์การเผยแผ่ วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร, วิชาการเทศนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: หจก. เอมีเทรดดิ้ง, ๒๕๔๔), หน้า ๒๒๗.

^{๕๔} คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, งานวิจัยและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๑ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑๑.

ไม่เข้าใจ ดังคำสัมภาษณ์ที่พระเทพวิสุทธิลภ (ละเอียด กิตติสุขุโม ป.ธ.๙) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสามพระยา ได้กล่าวไว้ว่า

ในกัณฑ์กุมารนี้เป็นทำนองชั้นหนึ่งที่โศกเศร้า แต่ว่ากัณฑ์กุมารนี้กลมกล่อมถ้าหากว่าคนฟังไม่ สันทัดไม่ชัดเจนบางที่อาจจะง่วงนอนก็ได้ และอุปสรรคตัวสำคัญคือสุขภาพของผู้เทศน์ หากนอนไม่เต็มอิ่มก็เป็นอุปสรรคในการเทศน์เพราะไม่สามารถจะคลุมเสียงได้คล่อง อุปสรรค การนอนนี้เป็นสิ่งสำคัญมาก^{๕๕}

ถ้าพระผู้เทศน์ไม่อธิบายขยายความในส่วนของเนื้อหา โดยเฉพาะตอนที่พระเวสสันดร บริจาคปิณฑุตรทานให้แก่ชูชก คนฟังก็รู้สึกไม่ยินดี มองพระเวสสันดรเป็นคนใจร้าย ผู้เทศน์จึงต้อง พยายามชี้แจงในประเด็นเหล่านี้ ดังคำให้สัมภาษณ์ที่พระปลัดวิทยา วิสุทธาจาโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัด เปาโรหิต ได้กล่าวไว้ว่า

ปัญหาในการเทศน์ในกัณฑ์นี้มีปัญหาตรงที่คนถามถามตรงที่พระเวสสันดรให้ชาลีกันหากับ ชูชกจะเกิดปัญหากับคนฟังว่าพ่ออย่างนี้ยังมีอยู่หรือ? คนไม่เข้าใจว่าที่ให้ไม่ใช่คนธรรมดาพระ เวสสันดรเป็นใคร เป็นพระโพธิสัตว์ให้ได้ทุกอย่างเลือดในกายอวัยวะตาใจ ใครอยากได้ให้ได้ หมด และปัญหาที่จะแก้กับคนทั่วไปที่ไม่เข้าใจตรงนี้ที่ว่าพระเวสสันดรเป็นพ่ออย่างนี้ได้ด้วย หรือพ่อให้ลูกได้อย่างไรเป็นพ่อที่เลวที่สุดเป็นพ่อที่แย่ที่สุดนี้มุมมองสำหรับคนที่ยังไม่เข้าใจใน เนื้อเรื่องจึงเกิดปัญหาต้องแก้ไขโยมฟังหรือว่าประเภทคนที่อยู่ในใจแต่เขาจะไม่พูดแต่มีที่ไม่ อยู่ในใจพูดเลย เช่น เด็กนักเรียนก็พูดอย่างนี้เราก็ต้องพูดให้ฟังว่า จริงไหม สุดท้ายพอมาตรัส รู้เป็นพระพุทธเจ้าพระเวสสันดรเห็นแก่ตัวไหมชาลีมาเกิดเป็นพระราहुลกันหาเกิดเป็น อุบลวรรณาชี้ให้เห็นว่าพ่อไม่ดีไม่ใช่เรื่องจริง^{๕๖}

และผู้ทรงคุณวุฒิอื่นๆ ก็ตอบไปในทิศทางเดียวกันว่า ปัญหาในการเทศน์ในปัจจุบัน ส่วน ใหญ่มีกับผู้เทศน์เป็นหลัก คือผู้เทศน์มีความรู้ในส่วนนี้น้อย ไม่ค่อยเน้นหรืออธิบายให้เห็นคุณค่าอย่าง จริงจังในเรื่องมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร ดังเช่นคำสัมภาษณ์ของพระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่กล่าวไว้ว่า

เมื่อพูดถึงปัญหา ณ ปัจจุบันนี้ จะเห็นได้ว่า ปัจจุบันมีการเทศน์ที่ต้องควรระมัดระวัง เพื่อที่จะทำให้มันเป็นเรื่องน่าสนใจในทางสังคมเกินไป เช่น เอาใจโยมหรือให้โยมเห็นใจอะไรอย่าง นี้ คือ สารสะท้อนจริงมันต้องย้ำให้มากกว่านี้ไม่ใช่เอาแค่ว่าเทศน์ทำนองตลาด ไม่ใช่แค่เทศน์ ทำนองเอาใจคนฟัง ต้องสรุปแล้วต้องย้ำให้เห็นคุณค่าที่แท้จริงจากการฟังเทศน์กัณฑ์นี้^{๕๗}

ในยุคปัจจุบัน มักพบปัญหามากอีกประการหนึ่งคือ การที่ประชาชนมานั่งฟังพอเป็นพิธี พระก็เทศนาพอเป็นพิธี หากไม่ปรับปรุงวิธีการให้สอดคล้องกับสังคม ประชาชนอาจเบื่อหน่ายได้

^{๕๕} สัมภาษณ์พระเทพวิสุทธิลภ (ละเอียด กิตติสุขุโม ป.ธ. ๙), รองเจ้าคณะภาค ๑๓, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดสามพระยา วรวิหาร, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๕๖} สัมภาษณ์พระปลัดวิทยา วิสุทธาจาโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเปาโรหิต, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๕๗} สัมภาษณ์พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศรีสุธาราม วรวิหาร, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๐.

เพราะประชาชนนั้นสามารถรับข้อมูลข่าวสารจากสื่ออื่นได้ โดยไม่มีความจำเป็นต้องมาฟังเทศนาที่วัด ดังคำสัมภาษณ์ของรศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้กล่าวไว้ว่า

ในยุคเทคโนโลยี คนเราเข้าถึงข่าวสารข้อมูลได้หลายช่องทาง ข้อมูลทางศาสนาก็เช่นกัน คนสามารถค้นหาข้อมูลจากสื่อต่างๆ โดยไม่ต้องรอฟังพระเทศน์ นอกจากนั่งฟังพอเป็นพิธี เพื่อรักษาประเพณี อีกอย่างหนึ่ง ยุคนี้ ความบันเทิงมีหลากหลายรูปแบบ ถ้ารักษารูปแบบวิธีเทศน์เดิมๆ ขณะที่สื่อบันเทิงอื่นๆ เปลี่ยนแปลงก้าวล้ำหน้าไปไกล ปัญหาและอุปสรรคเกิดขึ้นแน่นอน หากไม่ปรับเปลี่ยนวิธีสื่อให้เหมาะกับยุคสมัย^{๕๘}

จากการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ปัญหาที่พบในกัณฑ์กุมาร ในการเทศน์ให้คนฟังนั้น ส่วนใหญ่เริ่มจากพระผู้เทศน์คือ มีความรู้ในการเทศน์น้อย ไม่อธิบายในส่วนเนื้อหาให้ประชาชนเข้าใจถึงวิธีการทำทานของพระเวสสันดร วิธีการสื่อสารที่ควรปรับให้ทันสมัยเพื่อให้ประชาชนเข้าถึงอรรถรสแห่งพระธรรมเทศนาได้นั่นเอง

๔.๓.๒ การประยุกต์หลักธรรมในมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร เพื่อการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน

หลักธรรมในมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร มีหลากหลาย การจะนำมาประยุกต์ใช้นั้น จะต้องปลูกฝังให้ผู้ฟังมีความรู้ในหลักธรรมนั้นๆ อย่างลึกซึ้ง โดยมีบุคลาธิษฐานในเรื่องนี้เป็นอุทาหรณ์ ยกมาให้เห็นตัวอย่าง ซึ่งจะง่ายต่อการนำไปใช้ได้จริง ดังคำสัมภาษณ์ที่พระครูปลัดวิทยา วิสุทธาจาโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเปาโรหิต ได้กล่าวไว้ว่า

ให้คนเข้าใจให้ดูในตัวบุคคลว่าเป็นใครอะไรยังไงเช่นพระนางมัทรีเป็นแม่ที่ดีไหมคนฟังแล้วได้เอาไปประยุกต์ในชีวิตส่งเสริมให้คนนิยมว่าแม่ที่ดีต้องทำอย่างนี้ต้องทำหน้าที่แม่พ่อดีต้องทำหน้าที่พ่อลูกที่ดีต้องทำหน้าที่ลูกส่งเสริมอย่างนี้คนที่มีความไม่สูงส่งดูในกัณฑ์กุมารแล้วชุกไม่สูงส่งแต่รู้จักวางตัวว่าควรทำอะไรตั้งแต่เริ่มต้นมาชุกก็รู้จักประยุกต์ชีวิตตัวเองเหมือนกับคนมีการศึกษาระดับสูง ชุกเจอใครควรจะทำอย่างไรควรส่งเสริมยังงัยตอนชุกเจอพรานเจตบุตรพวกลูกต้องใช้สมาธิพอรานเจตบุตรทำท่าจะยิงชุกบอกหยุดก่อนอย่าฟังทำขนาดนั้นเดี๋ยวจะเกิดเหตุตายกัน ๗ ชั่วโมงทำไมก็เราไม่ใช่คนธรรมดาเราเป็นพุทธนี่เอามาส่งเสริมไปและก็ไปเจอด่านที่สองชุกทำตัวแบบเนียนตามเคยเอามาส่งเสริมประยุกต์ใช้ได้ชุกก็เป็นคนที่รู้จักอะไรควรไม่ควรเช่นได้รับพระราชทานขาลีกันหามาจะต้องทำอย่างไรก่อนเด็กสองคนนี้เป็นเด็กฉลาดพอได้ปั๊บแก้ดีไม่ยั้งเลยตีเพื่อชมไว้ก่อนโบราณเขาว่าตัดไม้ข่มนาม แต่ในกัณฑ์กุมารสำนวนนี้คือตีล่ำใจตีให้กลัวไว้ก่อนฉะนั้นในกัณฑ์นี้เอาไปส่งเสริมในชีวิตปัจจุบันได้^{๕๙}

^{๕๘} สัมภาษณ์ รศ.ดร. สมิทธิพล เนตรนิมิตร, อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๕๙} สัมภาษณ์พระปลัดวิทยา วิสุทธาจาโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเปาโรหิต, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

นอกจากนี้ ยังจะต้องส่งเสริมให้ผู้เป็นพ่อเป็นแม่จะต้องช่วยกันอบรมลูกซึ่งจะเป็นอนาคตอย่างใกล้ชิด โดยยกเอาเรื่องเวสสันดรมาเป็นตัวอย่าง ดังคำสัมภาษณ์ของพระครูโฆสิตธรรมากร (ณรงค์ศักดิ์ อภิชาติ) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสุวรณาราม ราชวรวิหารได้กล่าวไว้ว่า

กัณฑ์กุมารควรส่งเสริมในเรื่องข้อคิดเล็กๆ เด็กวันนี้เป็นผู้ใหญ่ในวันหน้า ที่นี้ก็ต้องดูแลเอาใจใส่ลูก อย่าไปให้ลูกต้องพึ่งพาตนเองตลอดอย่าให้เขาตัดสินใจเองเพียงลำพังตลอด เพราะถ้าเด็กดำเนินชีวิตด้วยตัวเองเช่นนี้ก็ไร้ที่ปรึกษาไร้ผู้ประคับประครองหรือขาดการขัดเกลาจากผู้ใหญ่เมื่อปล่อยโตไปก็จะเป็นคนที่กระด้าง ซึ่งส่งผลกระทบต่อสังคมเมื่อเติบโต^{๖๐}

และสิ่งสำคัญคณะสงฆ์จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการองค์การสำหรับเผยแผ่การเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก ให้ครอบคลุมทุกระดับดังคำให้สัมภาษณ์ของพระครูพิมลธรรมภาณ (มานพ กนตสีโล) ดร. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหารที่ได้กล่าวไว้ว่า

พระสงฆ์ที่แสดงธรรมเรื่องมหาชาติเวสสันดรชาดก จะต้องมีการจัดกลุ่มจัดองค์กร หรือว่ามีการสร้างเครือข่ายที่เป็นหนึ่งเดียวเพื่อให้การแสดงธรรมเทศนามหาชาติ เป็นไปในทิศทางเดียวกันหรือถ้ามีจัดการรายละเอียดข้อปลีกย่อยไม่ต่างกัน แต่ว่าเป้าหมายต้องไม่หลุด มีการควบคุมมีการดูแลมีการส่งเสริมในทางที่ถูกที่ควรไม่ให้โยมเอาไปพูด คนที่ศรัทธาก็ศรัทธากทำอย่างไรถึงจะรักษาศรัทธาของผู้ที่มาฟังแล้วศรัทธาจะเพิ่มยิ่งขึ้น^{๖๑}

จากการศึกษาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่าการเสนอการส่งเสริมการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดกนั้น สิ่งสำคัญจะต้องทราบปัญหาและอุปสรรคในการเทศน์มหาชาติ ซึ่งเกิดจากหลายปัญหา เช่นปัญหาเรื่องพระผู้เทศน์ ไม่มีความเข้าใจในเนื้อเรื่อง ไม่อธิบายข้อความที่ซับซ้อนให้ประชาชนเข้าใจ จนทำให้ประชาชนส่วนหนึ่งมีความเข้าใจในการบำเพ็ญบารมีของพระเวสสันดรผิดไปจากวัตถุประสงค์เดิมคณะสงฆ์จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการบริหารในการเผยแผ่ส่วนนี้ โดยจัดให้มีองค์กรดูแลเฉพาะเพื่อให้พระภิกษุที่แสดงธรรมเทศนามหาชาติ ทำผิดพระธรรมวินัย พระภิกษุผู้แสดงพระธรรมเทศนามหาชาติ จะต้องนำเรื่องมหาชาติ กัณฑ์กุมารนี้ มายกตัวอย่างเพื่อเป็นการปลูกฝังคุณธรรมให้แก่ผู้ฟังตั้งแต่เด็ก เยาวชน และประชาชนให้เข้าใจอย่างแท้จริง และสามารถนำไปใช้ในชีวิตได้

๔.๔ สรุป

จากการศึกษาการเสนอเนื้อหาและหลักธรรมในมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมารในสังคมปัจจุบัน ทั้งจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและจากบทสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ทั้ง ๗ รูป/คน ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า

^{๖๐} สัมภาษณ์พระครูโฆสิตธรรมากร (ณรงค์ศักดิ์ อภิชาติ), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสุวรณาราม ราชวรวิหาร, ๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๖๑} สัมภาษณ์พระครูพิมลธรรมภาณ (มานพ กนตสีโล) ดร., ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

การเสนอจุดมุ่งหมายของมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมารในสังคมปัจจุบันนั้น พระผู้เทศน์หรือผู้ที่นำเรื่องพระเวสสันดรไปแสดงแก่ผู้ฟังนั้น จะต้องเน้นนำเสนอเนื้อหาในประเด็นหลักของเนื้อหาทั้งหมดให้ครบถ้วนทั้ง ๒ ประการ คือ (๑) จุดมุ่งหมายด้านเนื้อหา จะต้องนำเสนอให้ครอบคลุมเนื้อหา ๑๐๑ พระคาถา ๒๒ แהל และ (๒) จุดมุ่งหมายด้านหลักธรรม ควรเสนอให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมาย ๒ ระดับ คือ ๑) ระดับโลกียะ และ ๒) ระดับโลกุตระ

การเสนอหลักธรรมที่ปรากฏในแสดงมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมารนั้น พระผู้แสดงพระธรรมเทศนา ควรนำเสนอหลักธรรมแก่สังคมปัจจุบันให้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง ซึ่งจะช่วยให้ประชาชนในสังคมมีธรรมะประจำใจ และเป็นสังคมแห่งพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงซึ่งกัณฑ์กุมารนี้ เมื่อประมวลแล้วมีหลักธรรม ซึ่งแสดงผ่านบุคลาธิษฐาน คือ พระเวสสันดร พระนางมัทรี ชูชก พระขालี และพระกัณหาซึ่งซ่อนอยู่ในบุคลาธิษฐาน นำออกมาเสนอในรูปธรรมาธิษฐาน ทั้ง ๑๐ ประการ คือ ปฏิสันถารธรรม หลักธรรมสำหรับการต้อนรับ หลักปัญญา คือสามารถแยกแยะในเหตุและผลได้ หลักสัปปุริสธรรม หลักธรรมของผู้ดี หลักศรัทธา ความมั่นใจในสิ่งที่ดีงาม หลักทาน คือ การรู้จักให้ ไม่ยึดติดในวัตถุ หลักโยนิโสมนสิการ รู้จักพิจารณาโดยแยบคาย ไม่พลีพลาในการพูดหรือกระทำ หลักพรหมวิหาร หลักธรรมสำหรับพ่อแม่ หรือผู้ใหญ่ หลักภูมิสัตบุรุษ หลักธรรมสำหรับสัตบุรุษ หลักอริยสัจ ความจริงที่ต้องพยายามรู้แจ้งให้ได้

แนวทางในการนำเสนอคุณค่าของพระเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมารในสังคมปัจจุบัน จะต้องนำเสนอให้ครบทั้ง ๓ ด้าน คือ ๑. ด้านสังคม ได้แก่ ๑) เป็นแบบอย่างครอบครัวที่ดี ๒) เป็นแบบอย่างด้านจริยธรรม ๒. คุณค่าด้านคุณธรรม ได้แก่เป็นการปลูกฝังคุณธรรมคือ ๑) ความเสียสละ ๒) ความอดทน ๓) ความรักความสงสาร ๔) การรักษากฎกติกา ๕) ความรู้จักบุญคุณคน ๖) ความรู้จักกาลเทศะ และ ๓. คุณค่าด้านวัฒนธรรม ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านคติธรรม ๒) ด้านเนติธรรม ๓) ด้านวัตรธรรม ๔) ด้านสทธรรม ซึ่งเป็นคุณค่าที่ปรากฏอยู่ในมหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมารโดยยกตัวอย่างผ่านบุคลาธิษฐาน ทั้ง ๕ คือ พระเวสสันดร พระมัทรี พระขालี พระกัณหา และพราหมณ์ชูชก

การเสนอการส่งเสริมการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดกนั้น สิ่งสำคัญ พระผู้แสดงพระธรรมเทศนามหาชาติเวสสันดรจะต้องเรียนรู้ คือควรทราบปัญหาและอุปสรรคในการเทศน์มหาชาติ ซึ่งเกิดจากหลายปัญหาเสียก่อน เช่น ปัญหาในเรื่องเนื้อหา ผู้เทศน์ควรเข้าใจในเนื้อหาอย่างถ่องแท้ และสามารถอธิบายข้อความที่ซับซ้อนให้ประชาชนเข้าใจได้เพื่อบรรเทาความสงสัยของประชาชนที่ยังไม่เข้าใจในเรื่องการบำเพ็ญบารมีของพระเวสสันดรให้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์กัณฑ์และคณะสงฆ์จะต้องช่วยกันส่งเสริมโดยการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการบริหารในการเผยแผ่ส่วนนี้เพื่อไม่ให้พระภิกษุที่แสดงธรรมเทศนามหาชาติ ทำผิดพระธรรมวินัย หรือกัมมहाเถรสมาคม พระภิกษุผู้จะแสดงพระธรรมเทศนามหาชาติได้นั้นควรได้รับการฝึกอบรมมาเป็นอย่างดีและมีความสามารถที่จะนำเรื่องมหาชาติ กัณฑ์กุมารนี้ โดยมายกตัวอย่างเพื่อเป็นการปลูกฝังคุณธรรมให้แก่ผู้ฟังตั้งแต่เด็กเยาวชน และประชาชนทั่วไปให้เข้าใจอย่างแท้จริง และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้ด้วย

ดังนั้น การนำเสนอการเสนอเนื้อหาและหลักธรรมของหาชาติเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร ในสังคมปัจจุบันนอกจากจะสะท้อนถึงศรัทธาความเชื่อของพุทธศาสนิกชนแล้ว ยังสะท้อนถึงผู้นำเสนอหรือในที่นี้คือพระธรรมกถึก ที่ควรยึดไว้ทั้งสาระตถะที่สำคัญ หรือแก่นของเรื่องไว้ ในขณะเดียวกันก็อาจปรับประยุกต์ให้เข้ากับกาลเวลาที่เหมาะสม โดยไม่เสียหลักพระธรรมวินัยจึงจะสร้างเสริมคุณค่าให้เกิดแก่สังคม และเป็นที่ยอมรับแก่ผู้รับฟังอย่างพอดีพองาม